

کتابخانه مدرسه

به مثابه منبع یاددهی - یادگیری

اکرم عینی

دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی - رئیس اداره کتابخانه و مرکز اسناد سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

مقدمه

است. آشنا کردن دانش‌آموزان با کتابخانه مدرسه، به عنوان محلی برای یافتن پاسخ پرسش‌ها و نیازهای اطلاعاتی باعث تقویت رشد فکری، کسب مهارت اطلاع‌یابی و مهارت استفاده از کتابخانه می‌شود. در واقع، با کمک کتابخانه مدرسه، توان بهتر و بیشتر خواندن، و انگیزه مطالعه در کودکان و نوجوانان پایه‌گذاری می‌شود تا آن‌ها ضمن عادت به مطالعه و آموختن روش درست خواندن، برای استفاده از سایر کتابخانه‌ها در مقاطع مختلف آماده گردند. (۲)

کتابخانه‌های مدارس در راهنمای کتابخانه‌های آموزشی ایفلا (۲۰۱۵) این گونه تعریف شده‌اند: «در سراسر جهان، کتابخانه‌های مدارس به عنوان محیط‌های یادگیری وجود دارند و برای تشویق و پشتیبانی از یادگیری دانش‌آموزان، معلمان و جامعه آموزشی، دارای فضایی (فیزیکی و دیجیتال هستند، دسترسی به منابع و فعالیت‌ها را فراهم می‌کنند و خدمات اطلاعاتی مناسبی ارائه می‌دهند. رشد کتابخانه مدرسه برابر با رشد آموزش در مدرسه است؛ زیرا هدف مجهز ساختن دانش‌آموزان به دانش است تا آن‌ها به کار بپردازند و به پیشرفت جامعه کمک کنند. اگرچه امکانات، اقدامات و فعالیت‌های کتابخانه مدارس در سراسر جهان متفاوت

دسترس‌پذیر گسترده به منابع اطلاعاتی و آموزشی و قابل استفاده بودن آن‌ها یکی از اهداف نظام‌های آموزشی است. در همین راستا، کتابخانه‌های مدارس، منابع اطلاعاتی و دانشی را برای مقاصد یاددهی - یادگیری و پژوهش فراهم می‌کنند. در نظام آموزشی دنیا یک جنبه مهم پشتیبانی آموزش عمومی، کتابخانه مدرسه است. چون نقش مهمی در فرایند یاددهی - یادگیری دارد. (۱)

از کتابخانه‌های آموزشی^۱ با عباراتی نظیر کتابخانه مدرسه، مرکز منابع آموزشی یا مرکز یادگیری نام برده شده است. کتابخانه به گسترش افق فکری، ایجاد میدان وسیعی از رغبت‌ها و سرگرمی‌های متنوع، باارزش و مفید، فراهم ساختن امکانات رشد و پرورش ذوق هنری و حس زیباشناسی، تقویت و قدرت ارزیابی هنری دانش‌آموزان و همچنین تشویق آن‌ها به فعالیت‌های اجتماعی و شرکت در کارهای دسته‌جمعی کمک می‌کند. در راهنمای کتابخانه آموزشی، هدف پشتیبانی از برنامه‌های درسی، فراهم آوردن شرایط ارتقای فردی و ایجاد شرایط کسب لذت از مطالعه و مراجعه به کتابخانه بیان شده

است، کتابخانه‌های مدارس در همه‌جا بر حمایت و پیشرفت یادگیری دانش‌آموزان متمرکز شده‌اند. این کتابخانه‌ها با تمرکز بر محتوای عقلانی، سواد اطلاعاتی و توسعه فرهنگی و اجتماعی، طیف وسیعی از فرصت‌های یادگیری را برای افراد و گروه‌های کوچک و بزرگ فراهم می‌کنند. (۳)

کتابخانه مدرسه به‌عنوان آزمایشگاه یادگیری در مدرسه شناخته شده است؛ جایی که کل بسته یادگیری مورد نیاز دانش‌آموزان و معلمان را فراهم می‌کند (۴). **کالین ری** در کتاب راهنمای کتابخانه آموزشی «پشتیبانی از فعالیت‌های آموزشی و پرورشی در مدارس را یکی از بارزترین اهداف کتابخانه‌های مدارس می‌داند. امروزه کتابخانه‌های آموزشی نقش مهمی در فرایند تعلیم و تربیت دارند و آموزش رسمی بدون وجود کتابخانه استاندارد، امکان‌پذیر نیست (۵). در آموزش رسمی و غیررسمی و فرایند یادگیری، کتابخانه مدرسه محیطی غنی از منابع برای پشتیبانی دانش‌آموزان است. با ظهور و رشد دسترسی به منابع با فناوری‌های نوین و امکانات الکترونیکی حضور در همه‌جا،^۲ پشتیبانی بیشتر خواهد شد (۶). **کراور**^۳ مدعی است که کتابخانه‌های مدارس در قابل دسترسی کردن اطلاعات برای دانش‌آموزان و آموزش چگونگی کسب اطلاعات و استفاده از آن نقش مهمی ایفا می‌کنند. بهبود مداوم کیفیت رایانه‌ها و شیوه تأمین آن‌ها، به‌خصوص با افزایش اطلاعات ذخیره شده در هر نوع محمل اطلاعاتی، کتابخانه‌های مدارس امروزی را با مخزن کتاب متفاوت ساخته و برای رفع نیازهای امروز دانش‌آموزان، کتابدار متخصص مورد نیاز است. کتابخانه به‌عنوان قطب^۵ و مرکز فعالیت مدرسه شناخته شده است، جایی که دانش‌آموزان

برای دریافت منابع به آن مراجعه می‌کنند. در عصر فناوری کتابخانه مدرسه، مرکز شبکه‌ای است که هسته آن کتابخانه و ریشه‌هایش به هر مکان در مدرسه و خانه می‌رسد. نقش کتابدار در برآوردن نیاز اطلاعاتی دانش‌آموزان و جامعه مدرسه برای همکاری با دانش‌آموزان است. کتابدار به‌عنوان مشاور مرجع برای دانش‌آموزان است و نظام آموزشی نیازمند تسهیل‌گری به نام معلم باسواد اطلاعاتی است. (۷)

گوست^۶ معتقد است کتابخانه مدرسه یا مرکز اطلاعات در مرکز مدرسه و برنامه‌های آموزشی مقطع ابتدایی و متوسطه است و منبع گرانبها برای پشتیبانی از حوزه‌های برنامه درسی و پرورش یادگیری، خواندن مستقل، توسعه مهارت‌های سواد اطلاعاتی، مهارت تفکر انتقادی و فناوری اطلاعات و ارتباطات است. سلیبی^۷ اظهار می‌کند مرکز اطلاعات یا کتابخانه مدرسه، بزرگ‌ترین

سرمایه منابع یاددهی - یادگیری در هر مدرسه است. اگر پیشرفت و حرکت به سوی جامعه مدرسه با سواد اطلاعاتی باشد، مدیریت کتابخانه، اداره‌کنندگان و کتابداران و هدف ایجاد مرکز و ارتباط آن با فرایند یاددهی - یادگیری حیاتی است. کتابخانه مدرسه می‌تواند با روش‌های متفاوت، پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهد و یک منبع اساسی برای دانش‌آموزان است و دسترسی به منابع آموزشی، ابزارها و فرصت‌هایی را مهیا می‌کند. کتابخانه مدرسه در عرصه محیط اطلاعاتی در حال تغییر درون و بیرون مدرسه، دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تا مقاصد متعددی را تجربه کنند و به ارتقاء سواد اطلاعاتی و مدیریت گسترده دانش در مدرسه کمک می‌کند. (۸)

ویلیامز^۸ طی پژوهش رابطه پیشرفت تحصیلی و استفاده از کتابخانه‌های آموزشی را بررسی کرده است. طبق یافته‌ها، کتابخانه‌های آموزشی می‌توانند تأثیر مثبتی در موفقیت‌های آینده دانش‌آموزان و تحصیلات دانشگاهی آن‌ها داشته باشند؛ به شرط آنکه اطمینان حاصل شود که خدمات اطلاعاتی و آموزش ارائه شده توسط این کتابخانه‌ها کامل و تأثیرگذار است. (۹)

تحقیقات بی‌شماری حاکی از آن است که کیفیت خدمات اطلاعاتی و کتابخانه مدرسه تأثیر مثبتی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارد. مطالعات دیگر شواهدی از رابطه مثبت بین کتابخانه‌ها و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان ارائه می‌کنند. **راس تاد**^۹ در کنفرانس بین‌المللی انجمن کتابداران آموزشی، رابطه بین کتابخانه‌های مدارس و یادگیری را براساس شواهد نشان داد. یکی از نکات مورد تأکید او توسعه سواد اطلاعاتی بود. تاد برنامه‌های موفق کتابخانه‌های مدارس را عامل این موفقیت دانست و با بیان شواهدی نشان داد که اگر کتابخانه مدارس عملکرد مناسب،

اهداف واضح، مدیریت هدفمند و برنامه‌های زمانی واقعی داشته باشند، دانش‌آموزان و کارکنان آموزشی موفق خواهند بود. (۱۰) به این ترتیب، کتابخانه مدرسه «قلب منابع یادگیری مدرسه» است و «قدرت تعالی آموزشی» دارد. پس، می‌تواند به عنوان یک منبع یادگیری در نظر گرفته شود. بر این اساس، درس‌هایی را که به مطالعه بیشتر نیاز دارند یا کارهای پروژه‌ای را می‌توان در کتابخانه مدرسه انجام داد. از آنجا که در سند تحول بنیادین مراکز یادگیری و کتابخانه‌ها به‌عنوان فضای تربیتی در نظر گرفته شده‌اند (ص ۳۶۳) و از اصول ناظر بر زیر نظام فضا، تجهیزات و فناوری تجهیز محیط‌های تربیتی به کتاب و کتابخانه و دیگر منابع تربیتی است (ص ۴۰۵) در بند ۶ این سند به تنوع‌بخشی به محیط‌های یادگیری در فرایند تعلیم و تربیت اشاره شده است و راهکار ۱-۶- ایجاد، توسعه و

با کمک کتابخانه مدرسه، توان بهتر و بیشتر خواندن، و انگیزه مطالعه در کودکان و نوجوانان پایه‌گذاری می‌شود تا آن‌ها ضمن عادت به مطالعه و آموختن روش درست خواندن، برای استفاده از سایر کتابخانه‌ها در مقاطع مختلف آماده گردند

- ✓ خرید کتاب‌های مورد علاقه دانش‌آموزان و تجهیز کتابخانه کلاسی؛
- ✓ برگزاری مسابقه کتابخوانی با اهداء جوایز؛
- ✓ اختصاص دادن محلی مناسب به کتابخوانی با نام «ایستگاه کتابخوانی».
- ✓ دعوت از نویسندگان مورد علاقه کودکان؛
- ✓ فراهم آوردن امکان گفت‌وگو درباره کتاب با معلم و هم‌کلاسی

دوره متوسطه

- ✓ ساماندهی کتابخانه مدرسه (مجموعه‌سازی براساس کتاب‌های منتخب جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد و انتخاب کتاب براساس کتابنامه رشد، رده‌بندی کتاب‌ها براساس رده‌بندی منتخب کتابخانه‌های مدرسه، قابل دسترس کردن منابع برای دانش‌آموزان و فراهم آوردن امکان حضور دانش‌آموز و کارکنان آموزشی در ساعات مشخص)؛
- ✓ برگزاری کلاس درس در کتابخانه مدرسه؛
- ✓ آشنا کردن دانش‌آموزان با منابع مرجع از جمله دایره‌المعارف‌ها، برای انجام دادن پروژه‌های علمی؛
- ✓ تلفیق برخی دروس با کتاب‌های مورد علاقه دانش‌آموزان که در کتابخانه کلاسی موجودند؛
- ✓ دعوت از ناشران شرکت‌کننده در جشنواره کتاب‌های آموزشی رشد برای برگزاری نمایشگاه و فروشگاه کتاب.
- ✓ آموزش سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان و کارکنان آموزشی توسط کتابدار مدرسه؛
- ✓ دعوت از متخصصان و افراد کتابخوان برای

- بیان اهمیت مطالعه و اهدای کتاب؛
- ✓ اختصاص دادن ساعت ویژه کلاسی برای کتاب و کتابخوانی (زنگ کتاب)؛
- ✓ استفاده از تکالیف پروژه‌محور با هدف استفاده دانش‌آموزان؛ از کتاب؛
- ✓ برگزاری مسابقه کتاب و کتابخوانی برای دانش‌آموزان
- ✓ اهدای لوح تقدیر با امضای مدیر مدرسه، دادن جایزه مناسب (کتاب به‌عنوان جایزه) و معرفی کتابخوان برگزیده.

* پی‌نوشت

1. School libraries
2. ubiquity of new technologies
3. Craver
4. hub
5. Guest
6. Selby
7. Williams
8. Ross Todd

* منابع در دفتر مجله موجود است.

غنی‌سازی واحد اطلاعات و منابع آموزش و پرورش در سطح مدرسه از قبیل کتابخانه آزمایشگاه و شبکه ملی اطلاعات را تصریح می‌کند (۱۱) پس باید به این امر مهم توجه کرد و الزام مدارس به احیاء مرکز یاددهی و یادگیری با کارکردهای کتابخانه مدرسه را به‌عنوان یک موضوع فراساخت تعلیم و تربیت در نظر گرفت. تا آن زمان برخی اقدامات را می‌توان انجام داد:

۱. آموزش کوتاه‌مدت کارکنان موجود در زمینه تعیین نیاز اطلاعاتی جامعه، فراهم‌آوری، پردازش و سازمان‌دهی و ارائه خدمات اطلاعاتی و ارتقاء سواد اطلاعاتی؛

۲. استفاده از امکانات موجود و سامان‌دهی منابع؛
۳. تأکید بر خواندن و توجه به آن (از زبان‌آموزی تا خواندن متون علمی و تخصصی)؛
۴. توجه به آموزش سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان از پایه اول تا دوازدهم؛
۵. تعامل و همکاری با کارکنان اداری و آموزشی مدرسه؛
۶. تدارک و فراهم‌آوری مجموعه مناسب و متنوع براساس دوره تحصیلی.

به منظور تحقق بند شش، مجموعه‌سازی منابع چاپی کتابخانه‌های مدرسه براساس منابع منتخب مصوبه ماده ۸۲۸ شورای عالی آموزش و پرورش با عنوان آیین‌نامه سامان‌دهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) تأمین کرد. با توجه به اهمیت و نقش منابع آموزشی و تربیتی در فرایند یادگیری مؤثر و پایدار دانش‌آموزان، ضرورت ایجاد سامانه مدیریتی کارآمد در وزارت آموزش و پرورش، استفاده بهینه از فرصت‌ها و امکانات بخش دولتی و غیردولتی

در تولید و عرضه منابع مذکور مبتنی بر اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی، شورای عالی آموزش و پرورش آیین‌نامه ساماندهی منابع آموزشی و تربیتی (مواد و رسانه‌ها) را تصویب کرده است. بر این اساس، کتاب‌های آموزشی مناسبی شناسایی شده‌اند که طی فهرستی تفصیلی، با نام «کتاب‌نامه رشد» معرفی می‌شوند. این کتاب‌ها براساس دوره تحصیلی پیشنهاد می‌شوند.

دوره ابتدایی

- ✓ احیاء کتابخانه مدرسه در جایی که این امکان در مدرسه وجود دارد؛
- ✓ ایجاد کتابخانه کلاسی با استفاده از فهرست تفصیلی کتاب‌نامه رشد؛
- ✓ ارائه آموزش‌های لازم برای یادگیری روش‌های مطالعه و معرفی کتاب‌های کتابخانه کلاسی به دانش‌آموزان؛
- ✓ تلفیق برخی دروس با کتاب‌های مورد علاقه دانش‌آموزان که در کتابخانه کلاسی موجود است؛